

Slimme innovatie of domme bezuiniging

DE MEGA-KLAS MET EXTRA ASSISTENTEN

*Grotere klassen met meer
onderwijsassistenten zijn volgens
het ministerie een 'kansrijke oplossing'
voor het lerarentekort. Experimenteren
is prima, maar de discussie over een
'slimmere' inzet van onderwijspersoneel
moet wel uitgaan van de juiste feiten.*

Omdat de term *productiviteit* wat negatief is spreekt het ministerie van *slimmer werken*

Een paar jaar geleden hoorde je het op het ministerie van Onderwijs al fluisteren. Dat het nooit meer zou lukken om voldoende leraren te werven. Dat er dus wat anders verzonden moest worden. Hogere productiviteit van docenten. Meer doen met minder leraren, schreef de ministeriële denktank Netwerk Onderwijsinnovatie al in 2009. En omdat die term wat negatief is, noemen ze het bij OCW slimmer werken. Want wie kan er tegen zijn dat iets 'slimmer' gebeurt?

Het idee komt niet uit de lucht vallen. Bij eerdere grote tekorten wereldwijd, pleitte de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (Oeso) in 2004 in het rapport *Teachers Matter* al voor een radicaal andere aanpak. Geen klassenverkleining zoals ouders en docenten het willen, maar klassenvergroting. Het geld dat daardoor bespaard zou worden, konden leraren terugzien op hun loonstrook als een fors hoger salaris en in de klas door een parttime assistent.

PRAGMATISCH

Een pragmatische keuze, schreef destijds de Oeso, want regeringen zijn simpelweg niet bereid heel veel extra geld naar het onderwijs te schuiven. De gedachte verdween al snel achter de horizon. Door crisis en krimp sloeg het tekort om in een overschot. Maar nu er weer tekorten van meer dan tienduizend leraren in het primair onderwijs aankomen, is het onderwerp 'meer doen met minder leraren', in Nederland helemaal terug.

Inmiddels is het geen gefluister meer. In de laatste *Voortgangsrapportage plan van aanpak lerarentekort* staat onomwonden 'we zullen moeten nagaan hoe het onderwijspersoneel slimmer ingezet kan worden'. En voor de optie minder leraren met dezelfde hoeveelheid leerlingen, bestaat volgens het ministerie naar

aanleiding van 'gesprekken met sociale partners en breder in het onderwijsveld' enthousiasme. Het anders organiseren wordt als 'kansrijke oplossing' gezien.

Dus zette het ministerie onderzoeksbureau Centerdata aan het werk om uit te rekenen wat het effect is van het verhogen van de leerling-leraarratio. Die rekensom leert dat als een leraar 15 procent meer kinderen toebedeeld krijgt, het lerarentekort als sneeuw voor de zon verdwijnt. Drie leerlingen per leraar meer. In een aanvullende studie *Anders organiseren, minder tekort?* keken onderzoekers van het Centrum voor Arbeidsverhoudingen Overheids Personeel (Caop) naar scholen die nu al experimenteren met een andere aanpak.

GROTE GROEPEN

Het gaat bijvoorbeeld om grotere groepen van negentig leerlingen met minder leraren, meer assistenten, meer vakdocenten en soms een pedagoog. Nu zetten gescholen gemiddeld 82 procent leraren en 18 procent aan ondersteuners in, een heel enkele school heeft dat al veranderd in 65 procent leraren en 35 procent ondersteuners. De boodschap van de voorbeelden is daarom: het kan. Dat zijn trouwens de uitzonderingen. Bij vrijwel alle experimenten uit de Innovatie-impuls Onderwijs bleek dat de arbeidsproductiviteit niet was gestegen. Daar werd niet gewerkt met minder leraren, wel anders en die andere aanpak leidde tot minder werkdruk en tevredener onderwijspersoneel. Heel positief.

De onderzoekers van het Caop plaatsen wel wat kanttekeningen bij de voorbeelden van het anders organiseren. Zo zetten scholen die meer onderwijsassistenten inzetten vraagtekens bij de doorsnee-kwaliteit van het assistentenaanbod. Deze scholen kunnen nu 'de krenten uit de pap' pikken en leiden hun assistenten zelf verder op, maar of dat op grote schaal lukt is de vraag. Veel wordt verwacht van nieuwe assistentenopleidingen als de *associate degree*, een tweejarige hbo-opleiding. Andere scholen zoeken de assistentie juist in de vorm van hoger opgeleiden, zoals pedagogen.

Het Caop-rapport noemt een overall verhoging van de leerling-leraarratio met 15 procent tussen de regels door onrealistisch. Een werkbaarder scenario is volgens de onderzoekers dat 10 procent van de scholen meer assistenten inzet en minder leraren. Het voorspelde tekort daalt dan in 2022 van 4100 fulltimers naar 2900.

VRAGEN

Natuurlijk is er niets op tegen om te kijken of onderwijs anders en beter georganiseerd kan

worden. Experimenteren is prima, maar de toon van de beleidsstukken is toch vooral dat er met de huidige inzet van leraren een oplossing moet komen voor een groot en blijvend lerarentekort. Dat rekensommetje gaat ervan uit dat er niet structureel meer geïnvesteerd moet worden in onderwijs. In de nota's worden veel feiten niet genoemd en vragen niet gesteld. We zetten er een paar op een rij.

1

De leerling-leraar verhouding in Nederland ligt al 16 procent hoger dan het Europees gemiddelde. Nederland staat er internationaal om bekend dat het basisonderwijs relatief goedkoop is en toch hoge prestaties levert. Kan dat nog slimmer?

2

Wanneer we de verhouding leerling-leraar met 15 procent verhogen, heeft Nederland het binnen Europa allerhoogste aantal leerlingen per leraar. Is dat slimmer werken of domme zuinigheid? ►

Een kleine klas heeft zijn prijs

Kleine klassen bestaan, maar kosten ook wat. 'In combinatie met kleine groepen van maximaal negen leerlingen werken de leerlingen in een prettige rustige omgeving' schrijft de Onderwijsinspectie in 2015 over het onderwijsklimaat op particuliere basisschool Blankesteyn in Utrecht. 'De leraren zorgen voor een veilige en stimulerende leeromgeving, waarin op een respectvolle wijze met leerlingen wordt omgegaan.' Daar hangt een prijskaartje aan van rond de 20 duizend euro. Hoewel de aantallen leerlingen per school klein zijn, ruikt het aantal aanbieders van particulier basisonderwijs op. Naast Blankesteyn (1 vestiging) zijn Winford (6), Florencius (2) en HIP (2) actief op deze markt.

Ter vergelijking: op een particuliere school met een groeps-grootte van negen kost een leerling jaarlijks 16.500 tot 20.500 euro. Bij een groeps-grootte van 24 ligt dit prijskaartje in onderwijs dat de overheid bekostigt op 6.600 euro.

3

Vanuit pedagogisch oogpunt worden er wel eens kritische vragen gesteld over de vlucht die deeltijd werken in het basisonderwijs heeft genomen. Nu hebben kinderen twee leerkrachten per week. Zijn dat in een klas straks twee leerkrachten en twee assistenten, of in groepen van negentig tien verschillende gezichten?

4

Het anders organiseren gaat steeds over verdere arbeidsdeling: assistenten, vakleraren, pedagogen. Met de leraar als spil van de aan haar toebedeelde groep leerlingen. Dat vraagt om extra aansturing en overleg, de leraar als manager van het ondersteunend personeel. Is dat effectiever?

5

Bij het anders organiseren wordt meestal gekeken naar lager opgeleid en dus goedkoper personeel, voornamelijk onderwijsassistenten op mbo-niveau. Maar niet bekeken is of beter onderwijs meer baat heeft bij academisch opgeleide pedagogen en leraren: duurder personeel. En als dat zo is, wordt het leraarsberoep met de

relatief lage salarissen dan niet nog onaantrekkelijker?

6

Uit onderwijskundig onderzoek blijkt dat een goed opgeleide leraar de meeste leerwinst boekt bij leerlingen. Blijft dat zo wanneer je personeel uit andere vakdisciplines meer met leerlingen laat werken en leraren minder?

7

Scholen met ingewikkelder kinderen – speciaal onderwijs, achterstandsscholen – hebben het meeste last van het lera-

rentekort en kunnen op een krappe arbeidsmarkt de meeste moeite hebben personeel te vinden. Zij zullen misschien gedwongen worden ‘slimmer’ te werken. Krijgen die kinderen dan ook beter onderwijs, of bevordert deze innovatie de toch al grote tweedeling tussen kansrijken en kansarmen?

8

Nu al zetten scholen met hoge ouderbijdragen extra eigen personeel in. Soms vanuit een bijzonder onderwijsconcept, soms als kwaliteitskeurmerk om extra aantrekkelijk te zijn. Het kan de groei van volledig particuliere scholen verder stimuleren, waar kleine klassen met een eigen leraar interessant zijn voor ouders met een goed gevulde portemonnee. Kijk naar Engeland waar de verhouding leerling-leraar in het openbaar onderwijs hoog ligt, maar in het particulier onderwijs laag. Versterken we ook de tweedeling tussen scholen die ouderwets werken met veel leraren en de slimme scholen met minder leraren?

Zolang die vragen niet gesteld worden, valt de discussie over slimmer werken niet te voeren. De loonachterstand van leraren basisonderwijs ten opzichte van de markt is een feit. De loonkloof ten opzichte van het voortgezet onderwijs is een feit. De hoge werkdruk – veel meer leerlingen per leraar en veel meer lessen per jaar dan in de meeste Europese landen waar wij ons graag mee vergelijken – is een feit. Ja, het verhogen van de salarissen is duur. Ja, het verminderen van de werkdruk is duur. Maar het vergroot ook de aantrekkelijkheid van het leraarsberoep. Of slimmer werken de aantrekkingskracht vergroot, of tekorten juist versterkt, is nog maar de vraag. ■

Nederlandse klas is al groot

Goed vergelijkbare cijfers over klassengrootte zijn er niet, wel over de verhouding leerling-leraar. Volgens cijfers van de Oeso zit Nederland al in de kopgroep. We hebben met 16,6 leerlingen per leraar al 16 procent meer kinderen dan het gemiddelde van in de Europese Unie (14,3). Met nog eens 15 procent meer leerlingen stijgt Nederland met negentien leerlingen per leraar door naar de top, boven landen als Engeland en Frankrijk.

Omdat leraren ook andere taken hebben (bouwcoördinator, begeleiding) pakt de gemiddelde klassengrootte nog een stuk hoger uit dan de leraar-leerling ratio. Die ligt op 24. Wanneer daar 15 procent bijkomt zou een leraar 27,6 leerlingen onder zijn hoede krijgen, 3,6 meer dan nu.